

УДК 17.024.4:37.011.31

©Маркова В.М.

ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються на межі третього тисячоліття в Україні, спонукають до реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, задоволенню різноманітних освітніх потреб, забезпеченню пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи. Практична реалізація визначених завдань залежить від педагога, здатного вільно орієнтуватися в соціальних, природних, економічних, політичних умовах, розуміти особливості розвитку суспільства, оволодівати науковою інформацією. Професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів, систем у світовому культурному просторі, в його історичних закономірностях і етнографічних формах, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку.

Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») одним із вирішальних шляхів реформування навчання та виховання визнає підготовку нової генерації педагогічних кадрів, здатних виконати основну соціальну функцію – формування цілісної, всебічно розвинутої особистості, відданої інтересам української держави.

При цьому основна увага зосереджується на підвищенні загальної та професійно-педагогічної культури педагога, що сприяє його успішній діяльності. Сьогодні потрібні такі фахівці, які здатні творчо переосмислювати та сприймати ті найкращі напрацювання, яких досягла світова і вітчизняна теорія й практика освіти, навчати й виховувати студентську молодь у дусі сучасних вимог та загальнолюдських цінностей. Сьогодні ні в кого не викликає сумніву той факт, що компетентність, ерудиція, професіоналізм, духовна та професійно-педагогічна культура педагога значною мірою визначають рівень сформованості цивілізаційної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Мета статті – розкрити суть поняття «професійна успішність педагога» та проаналізувати її вплив на ефективність навчання.

Успішність професійної діяльності педагога є однією з найактуальніших проблем сучасної педагогіки, від вирішення якої залежить ефективність усього педагогічного процесу, а також освітнього середовища в цілому.

С.Ожегов стверджує, що успіх завжди характеризується двома аспектами: 1) індивідуальним переживанням радості, особистісним, суб'єктивним; 2) колективною оцінкою досягнень особистості, ставленням інших людей до успіху члена колективу, групи [5].

На нашу думку, ідея успіху надзвичайно близька ідеї ефективності. Учені поняття «успіх» часто ототожнюють із поняттям «ефективність», яка визначається як «така, що має ефект, дієва» [5]. Відповідно, ефект – «дія, зроблена будь-ким, наслідок будь-чого» [5]. Будь-яка дія здійснюється на підставі чогось і певним чином визначається, оцінюється, а тому до поняття «ефективний» можна включити поняття «придатний», тобто «такий, що задовольняє певним вимогам» [5].

Ефективність – відповідність отриманих результатів поставленим завданням. Так, Л.Скворцов зазначає, що «результати діяльності – це продовження самої людини, і тому вона з любов'ю ставиться до цих результатів» [8]. Досягнення ефективності своєї праці й уміння її оцінити, а також усвідомлення неефективності своєї праці й уміння усувати слабкі місця в ній характеризують професійну компетентність фахівця.

Ефективна діяльність – це діяльність, результати якої відповідають поставленим раніше цілям. Чим більшою мірою ці результати відповідають цілям, тим більш ефективною, а, значить, і успішною може вважатися ця діяльність. Цей аспект діяльності

може кваліфікуватися як «результативність». По-друге, ефективне те, що дозволяє досягти результату з найменшими втратами й витратами сил, часу, матеріальних й інших засобів. Чим мінімальніші витрати, тим більш ефективною й успішною є діяльність. Цей аспект можна кваліфікувати як «економічність». Так, В.Бакштановський і Ю.Согомонов стверджують, що «лише в тому випадку, коли результат досягнуто максимальний при мінімальних зусиллях, справу можна оцінювати як успішну, особливо при одержанні додаткового, незапланованого позитивного результату» [9]. По-третє, варто говорити про ефективність самих цілей – наскільки вони відповідають реальним потребам, дозволяють вирішувати реальні проблеми. Навряд чи можна розглядати в якості ефективної діяльність, нехай навіть результативну й економічну, але не затребувану.

Ефективність педагогічної діяльності – це якість прямого результату роботи викладача – навченості та вихованості студентів. Однак це розуміння поняття і змісту ефективності праці викладача є недостатнім. Так, у своїх працях І.Зимня, Л.Мітіна, В.Шадриков, говорячи про діяльність взагалі, і педагогічну діяльність зокрема, вказують на зміни в особистості самого викладача у процесі діяльності. Це розширює розуміння ефективності педагогічної діяльності як діяльності, результатом якої є зміни не лише особистості студента, але й самого педагога.

Отже, враховуючи взаємозв'язок ідей ефективності й успішності, можна визначити три аспекти успіху в професійній діяльності:

- по-перше, успіх – це досягнення, адже успішною може бути лише результативна діяльність, пов'язана з досягненням конкретних цілей;
- по-друге, діяльність тим більш успішна, чим більшою мірою вона оптимальна відносно часу, сил й інших засобів. «Оптимальність – досягнення найкращого результату в конкретних умовах при мінімальних витратах часу й зусиль учасників» [4];
- по-третє, успішною може бути лише та діяльність, яка відповідає реальним потребам людини і спрямована на їх реалізацію.

Успіх педагога є, передусім, поняттям особистісним, базовим і опорним елементом його успішності. Необхідно зазначити, що поняття «успішність» передбачає «успіх, удачливість» [5], тобто можна розглядати успішність як властивість людини досягати успіху.

Можна погодитися з А.Белкіним [2], що успіх виступає засобом досягнення успішності та лише тоді стає ефективним, коли:

- представлений всім розмаїттям умов і способів його створення;
- формується на всіх етапах взаємодії викладача зі студентами;
- реалізується викладачем з урахуванням особливостей та можливостей кожного студента при організації пізнавальної діяльності;
- сприяє проведенню навчального процесу з рівня педагогічної взаємодії на рівень особистісної взаємодії.

Успіх у діяльності залежить не лише від здібностей особистості, а й від прагнення досягти мети, від цілеспрямованої й наполегливої праці задля досягнення успіху (тобто від мотивації досягнення). Виходячи з цього, можна визначити таку формулу успіху педагога-викладача [6]:

$$\text{УСПІХ} = \text{З} + \text{Мд} + \text{С},$$

де: З – здібності;

Мд – мотивація досягнення;

С – ситуація (сприятливі обставини тощо).

Незважаючи на те, що дана формула є досить загальною, вона дає можливість прогнозувати успішність у діяльності. Визначаючи силу (рівень) мотивації досягнення викладача (тобто прагнення досягти успіху), можна спрогнозувати його подальшу професійну діяльність.

Учені визначають поняття «професійна успішність» як уміння в душі гармонії і рівноваги пристосуватися до різноманітних умов життя, які постійно змінюються. Це такий

розвиток сил і здібностей, за допомогою яких людина досягає бажаних цілей у своєму житті, організовуючи відповідним чином свою енергію і зусилля, а також знання і здібності. На їхню думку, це багатовимірне поняття включає цілу низку компонентів [7]:

- по-перше, – це те, чого люди домагаються лише завдяки своєму власному, лише їм властивому потенціалу, своїй активності;
- по-друге, це рух на шляху до поставленої перед собою мети, результат роботи власних переконань, цінностей, здібностей і звичок, що лежать в основі цього руху;
- по-третє, професійний успіх пов'язаний із розкриттям потенціалу людини у процесі її розвитку і саморозвитку. Цей процес вимагає від індивіда продуктивної активності, що виражається у постійному корегуванні своїх дій, поведінки, вчинків, що, у свою чергу, викликає необхідність самосвідомості і самооцінки, самоконтролю і відповідальності;
- по-четверте, це оволодіння майстерністю людських взаємин.

Професійну успішність завжди включено до ланцюга дій, вона не є самоціллю, а сприяє досягненню людиною стану задоволеності життям, який, у свою чергу, є живильним середовищем для подальших дій, що мають на меті самореалізацію особистості. На основі цього стану формуються нові, більш сильні мотиви діяльності, змінюються рівні самооцінки, самоповаги. Сталий, постійний успіх вивільняє величезні, приховані можливості особистості. Цей стан дає нові стимули до зростання, які не обов'язково мають бути пов'язаними з працею, а можуть свідчити про емоційну зрілість людини або розвитку її потенціалу, що означає досягнення успіху в житті.

Стан успішності є професійно значущим для педагога як фахівця і особистісно значущим для нього як для суб'єкта суспільних відносин. Отже, ціннісна суть успіху й успішності є беззаперечною. Професійна успішність є сприятливим функціональним станом викладача, що супроводжується внутрішньою мобілізованістю, позитивними емоційними переживаннями, спонукає до подальших досягнень у педагогічній діяльності.

Успішність, як стан професіонала, на нашу думку, включає такі компоненти:

- усвідомлення визнання досягнення «значущими іншими». Для викладача «значущими іншими» є, передусім, його студенти й колеги;
- переживання свого результату в контексті попередньої діяльності, визнання його особистісним досягненням (рефлексія), аналіз власних дій, що призвели до успішного результату;
- фіксація свого стану, зіставлення його з особистісними очікуваннями. Викладач порівнює свій дійсний стан з передбачуваним заздалегідь. Якщо досягнутий стан збігається із передбачуваним або ж перевершує його, то стан успішності буде зафіксовано, що в подальшому стимулюватиме його до досягнення більш значущих результатів;
- переживання свого досягнення в контексті майбутньої діяльності (конструювання). Професійна успішність педагога є складним педагогічним феноменом, який вимагає постійного психологічного «підживлення», як успіх вимагає постійного підтвердження в діяльності. Переживання досягнення в контексті майбутньої діяльності є найвищим рівнем стану успішності, при якому викладач, використовуючи наявний досвід професійного успіху, приступає до конструювання своїх подальших дій з навчання й виховання студентів.

У педагогічній діяльності викладач, з одного боку, формує свої навички, уміння, способи дії, а, з іншого, – реалізує їх, організовує свою діяльність відповідно конкретним дидактичним завданням. Викладач у процесі праці постійно ідентифікує певний результат з досягнутим результатом, коректує на цій основі свої дії, удосконалює їх.

Професіоналізм педагога ґрунтується на фундаментальній науковій освіті, емоційно-ціннісному ставленні до педагогічної діяльності, володінні технологією педагогічної праці, умінні творчо вирішувати культурно-освітні завдання.

Професіонала вирізняє інтерес до тієї справи, до того виду діяльності, яким він займається. Причому варто відрізнити інтерес до професії, що може формуватися до

початку діяльності, і професійний інтерес, що безпосередньо виникає й розвивається в процесі самої діяльності. Професійний інтерес безпосередньо пов'язаний із глибоким почуттям відповідальності за результати своєї діяльності, що і є найважливішим критерієм професіоналізму.

Вимір результату, професійної мети у всіх педагогів є суто індивідуальним, а тому і різні напрями руху до успіху. Для одних основним результатом є власне самоствердження, для інших, – матеріальна винагорода, для третіх – навченість і вихованість дитини.

Висновки. Успіх студента обумовлений успіхом викладача. Успішний викладач для студентів – «значущий інший», і це наділяє його більшим впливом на них. Педагоги-професіонали впливають на успішність учнів. Педагоги, які внутрішньо себе приймають, з більшою легкістю приймають і інших. Вони мають позитивне самосприйняття, впевненість у собі, своїх педагогічних здібностях, легко вступають у спілкування з іншими, а тому більш ефективно вирішують поставлені перед ними завдання.

Список використаних джерел:

1. Бакштановский В. И. Этика политического успеха / В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов, В.А. Чурилов. – Тюмень ; М. : Центр прикладной этики, 1997. – 747 с.
2. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать / А. С. Белкин. – М., 1991. – 158 с.
3. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М. : Учпедгиз, 1956. – 374с.
4. Маркова А. К. Психология труда учителя: Книга для учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 192с.
5. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: АЗЪ, 1995. – 928с.
6. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А. О. Поляков. – Х., 2008. – 182с.
7. Самосознание и защитные механизмы личности. – Самара: Баракс М, 2003. – 655 с.
8. Скворцов Л. В. Культура самосознания. Человек в поисках истины своего бытия / Л. В. Скворцов. – М.: Политиздат, 1989. – 319с.
9. Успешные профессионалы вчера, сегодня, завтра / Тюмен. нефтегазовый ун-т ; под ред. В. И. Бакштановского, Н. Н. Карнаухова. – Тюмень: НИИ ПЭ, 1996. – 215с. – (Ведомости / НИИ прикладной этики ; вып. 3).

Маркова В.М.

Ефективність навчання як результат професійної успішності педагога

У статті розкриваються такі поняття, як успішність професійної діяльності педагога як одна з найактуальніших проблем сучасної педагогіки та як стан професіонала, ефективності педагогічної діяльності як діяльності, результатом якої є зміни не лише особистості студента, але і самого педагога, поняття «успіх» як засіб досягнення успішності, професійна успішність ті її компоненти. Виділяються аспекти успіху у професійній діяльності. Також аналізується вплив професійної успішності педагога на ефективність навчання. Визначається формула успіху педагога-викладача, яка дає можливість прогнозувати успішність в діяльності.

Ключові слова: успіх, успішність, професійна успішність, ефективність навчання, педагог, професійна діяльність, професійна успішність.

Маркова В.М.

Эффективность обучения как результат профессиональной успешности педагога

В статье раскрываются такие понятия, как успешность профессиональной деятельности педагога как одна из самых актуальных проблем современной педагогики и

как состояние профессионала , эффективность педагогической деятельности как деятельности , результатом которой являются изменения не только личности студента , но и самого педагога, понятие «успех» как средство достижения успешности, профессиональная успешность и ее компоненты . Выделяются аспекты успеха в профессиональной деятельности. Также анализируется влияние профессиональной успешности педагога на эффективность обучения. Определяется формула успеха педагога- преподавателя, которая дает возможность прогнозировать успешность в деятельности .

Ключевые слова: успех, успешность, профессиональная успешность, эффективность обучения, педагог, профессиональная деятельность, профессиональная успешность.

V. Markova

Effectiveness of Training as a Result of Professional Teacher Success

The article deals with concepts such as the success of professional work of the teacher as one of the most urgent problems of modern pedagogy and as a condition of professional effectiveness of educational activities as activities, results and volume of which is changing not only the student`s personality but also the teacher`s , the concept of "success "as a means of achieving success , professional success and its components. The author describes the aspects of success in career. The paper also analyzed the impact of teacher professional success in learning efficiency. It is determined the formula for success teacher- pedagogue, which makes it possible to predict success in business.

Keywords: success, successfulness, professional successfulness, the effectiveness of teaching, teacher, professional activity, professional success.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014р.